

17. משה אבן תיבון, מאמר התנינים (סוף)

וותיקן, הספריה האפוסטולית, 298 (דפים 15א-22ב)

משה בן שמואל אבן תיבון חי באמצע המאה השלוש-עשרה. כמו אביו שמואל וסבו יהודה, הוא תרגם מערבית לעברית חיבורים רבים במדע ובפילוסופיה. הוא גם חיבר פירושים פילוסופיים לתנ"ך ולאגדות מתוך התלמוד, ואולם רק פירושו לשיר השירים זכה לצאת לאור. אין הרבה העתקים מחיבוריו כי דעותיו לא היו באופנה אחרי המאה הארבע-עשרה. מספר פאה, שהוא פירוש אגדות של התלמוד, וממאמר התנינים, שהוא פירוש סיפור התנינים והליותן, שרד עותק יחיד. בדף שלפנינו משה אבן תיבון מסביר את התיאוריה של שבעת האקלימים שהייתה התיאוריה הגיאוגרפית המקובלת בזמנו.

בכרך זה נאספו קטעים שונים של מספר כתבי-יד שאין ביניהם כל קשר. בסוף דף 22ב קוראים: "נשלם מאמר התנינים חברו החכם הפילוסוף הגדול האלהי ר' משה תבון בן החכם הפילוסוף האמתי שמואל בן תיבון מיימון ספרדי". היינו מצפים לקרוא מרימון (גראנאדה), העיר שממנה באו התיבונים, אולם הסופר כתב מיימון, לרמוז על העתקת **מורה הנבוכים** הנעשית בידי שמואל אבן תיבון. כתיבת הסופר היא מטיפוס פרובאנסאלי-ספרדי ועל פי טיב הנייר אפשר לשער שכתב-יד זה נכתב בחלק השני של המאה הארבע-עשרה או בחלק הראשון של המאה החמש-עשרה.

הספר עשוי נייר עם סימני מים. גודלו ממוצע: 212 x 145 מ"מ, השטח הכתוב 162 x 90 מ"מ כתוב בעמודה אחת, 29-31 שורות כתובות ומשורטטות. הטסט כתוב כתיבה רהוטה; תיבות הפתיחה באותיות גדולות יותר.

[מן הדברים הידועים אצל החכמים כי]

- הישוב ברביע אחד מארבע רבעי כדור הארץ והגבילו הקדמונים בתוך הרביע
 זה שבעה אקלימים מיושבים ארכם ממזרח למערב חצי הקף כדור הארץ ורחבם^(א)
 תחלתם מצד הדרום רחוק מקו השווי שלש עשרה מעלות פחות רביע ואורך היום
 היותר גדול בו שלש עשרה שעות פחות רביע ויארך היום היותר גדול (בכל)^(ב) בכל
 5 אקלים ואיקלים על אשר לפניו חצי שעה בתכלית. ורחב השביעי לצד צפון רחוק
 מקו השווי י"ו מעלות וחצי שהוא שיעור גובה הקוטב בו יומו היותר ארוך ו' שעות
 ורביע ויצא מים אוקינוס לשון ים מצד המערב בתחלת ארך הישוב בין שביליה
 לצד צפון וצבתיו לצד דרום. ויכנס באקלים הרביעי והחמישי ויקח קצת מן
 האקלים השלישי ומן האקלים הששי יתפשט באורך לצד המזרח עד ע"א מעלות^(ג)
 10 רחוק מראש הישוב אשר במערב וברחב היותר קרוב מקו השווי הוא רחוק ממנו ל"א
 מעלות והיותר רחוק הוא רחוק ממנו מ"ה מעלות זולת לשון ים שיצא ממנו בסוף
 הארך שילך רחב כל האקלים הששי והשביעי ויתפשט עד חמש וחמישים (מע)^(ד)
 מעלות רחוק מקו השווי ויצא גם כן מים אוקינוס מן המזרח לשון ים ויתפשט מאה
 ועשרים מעלות (מכ"ב)^(ה) מרבע הישוב אשר במזרח לצד המערב ברבוע הזה אצל
 15 משוה היום או קרוב ממנו זולת שתי לשונות שיתפשט ממנו לצד האיקלימים עד ל"א
 מעלות רחוק מקו השווי והם ים סוף וים כנרת. וים סוף תחלת בס"ה מעלות
 מראש המזרח וים כנרת תחלתו בע"ג מעלות מראש המזרח וילכו ברחב בשלשה
 האיקלימים אשר לצד דרום. ויראה לי כי כל מקום שיתפשט הים בו יתוקן בו האויר
 בכל סביביו והרוחות ינשבו בו יותר והגשמים ירבו שם והמימות והצמחים יהיו בו
 20 יותר טובים וכן סביב הנהרות הגדולים. ולזה רמז אמרו ליי' הארץ ומלואה תבל (ויו)
 ויושבי בה כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה. הבין אמרו יכוננה כלו[מר] [יתק)
 יתקנה ועוד כי להיות האדם צריך למציאותו היותר טוב לדברים רבים מציאותם
 מפוזר ומפורד בקצוי הארצות האחד בקצה האחד והאחר בקצה האחר יהיה קשה
 לקבצם כי אם בהביא אותם דרך ים או נהר גדול הולך אל הים ילכו בהם ספנינות. הנה

- 25 אי איפשר להמצא ישוב טוב לאדם ימצא בו כל מה שיצטרך למציאותו (ה) היותר טוב ממזונות ותרופות ומלבושים כי אם במדינה קרובה אל הים או אל נהר גדול הולך בים. והנה באיקלימים האמצעיים בשליש האורך אשר אצל (האורך)^(א) ראש המערב נתקבצו בו כל (הר)^(א) הטובות שווי טבע האויר מצד המקום כי הם ממוצעים בין החם החזק אשר באיקלימים אשר לצד דרום ובין הקור החזק אשר באיקלימים אשר לצד הקוטב הצפוני. ומצד תקון האויר ושאר הדברים לשכונת הים המתפשט בהם בקצת עמוקות והרים גבוהים מאד
- 30

- א. בסוף השורה שתי האותיות האחרונות תלויות בין השיטין: שורות 2, 19, 22.
- ב. הסופר פסל מספר מלים על ידי סימני ביטול: שורות 4, 14, 28 פעמיים.
- ג. סימן גרפי בסוף השורה: שורות 9, 14, 27.
- ד. כדי למלא את השורה כתב הסופר את תחילת המלה הראשונה של השורה הבאה בתוספת סימן ביטול: שורות 12, 20, 21, 25.

